

УДК 7.036:069.5](477/52):32:355.48(470:477)»202»

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2025.6.23>**Соколюк Оксана Василівна,**

аспірантка кафедри теорії і історії мистецтв

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

ORCID ID: 0000-0002-0081-056X

ksuyshasokoluyk@gmail.com

МИСТЕЦЬКИЙ ФРОНТ НА СУМШИНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

24 лютого 2022 р., коли російське військо вдерлося на землі суверенної України, Сумщина опинилася серед перших українських областей, куди увірвався ворог. Утім, сум'яни спричинили достойний опір і не дали нападникам окупувати свій край. Деяко оголовтавшись після початку обстрілів, свій мистецький фронт відкрили сумські мистці, влаштувавши у Сумському обласному художньому музеї ім. Н.Онацького виставку власних творів на тему війни, засуджуючи російську агресію. Це були Ігор Швачунов, Олександр Чередиченко, Петро Кишенюк та ін. Деяко увійшов до лав ЗСУ, як, наприклад, талановитий майстер народної творчості, доцент Глухівського Національного педагогічного університету ім. О.Довженка Ігор Білевич (1971 – 2022), який з початком російського вторгнення добровольцем пішов на війну і віддав життя за Україну.

Чітку позицію у протистоянні ворогові зайняв Сумський обласний художній музей. Цей культурно-мистецький заклад, що був заснований ще в 1920 р. мистцем-педагогом, поетом і громадським діячем Никанором Онацьким (1875–1937), знищеним більшовиками ще в період сталінських репресій, з початком російсько-української війни вимушений був сховати свою багату колекцію художніх творів, щоб їх не зміг загартувати ворог, і перейти до інших принципів спілкування з глядачем. Нові методи були спрямовані на проведення тимчасових виставок мистців Сумщини, де важливе місце відводилось темі російсько-української війни, патріотичного виховання дітей та інших різних заходів, спрямованих на підтримку ЗСУ тощо, чому сприяло влаштування власного сховища у підвальному приміщенні, куди під час повітряних тривог спускаються співробітники та відвідувачі музею.

Визначним заходом, проведеним під час воєнного стану в Лебединському міському художньому музеї ім. Б. К. Руднева, став проєкт міжнародної виставки “Futurism: 140th Anniversary of the Artist Davyd Burluk”. Утім, в різних краєзнавчих музеях Сумщини, зокрема в зруйнованому Охтирському, через постійні російські обстріли музейна робота по співпраці з глядачем призупинилась.

Ключові слова: культура, мистецтво, російська агресія, Сумський регіон, музейна робота, художні виставки, тема війни, народні майстри.

Sokoluyk Oksana. ARTISTIC FRONT IN SUMY REGION DURING THE RUSSIAN AGGRESSION

On February 24, 2022, when Russian troops invaded the lands of sovereign Ukraine, Sumy region was among the first Ukrainian regions to be invaded by the enemy. However, the residents of Sumy put up a worthy resistance and prevented the attackers from occupying their land. Having recovered somewhat from the shelling, Sumy artists opened their artistic front, staging an exhibition of their war-themed works at the Sumy Regional Art Museum named after N Onatsky, condemning Russian aggression. These were Ihor Shvachunov, Oleksandr Cherednychenko, Petro Kysheniuk and others. Some joined the ranks of the Ukrainian Armed Forces, such as the talented master of folk art, associate professor of the Hlukhiv National Pedagogical University named after O.Dovzhenko, Ihor Bilevych (1971–2022), who volunteered to fight after the Russian invasion and gave his life for Ukraine.

The Sumy Regional Art Museum has taken a clear position in opposition to the enemy. This cultural and artistic institution, which was founded back in 1920 by the artist-teacher, poet and public figure Nykanor Onatsky (1875–1937), who was destroyed during the Stalinist repressions. With the outbreak of the Russian-Ukrainian war, the museum was forced to hide its valuable collection of art works to prevent them from being captured by enemy and to move to new principles of communication with viewer. The new methods were aimed at holding temporary exhibitions of Sumy region artists, patriotic education of children, and other important events aimed at supporting the Ukrainian Armed Forces, etc., which was facilitated by the construction of a shelter in the basement, where museum employees and visitors descend during air raids.

A significant event held by the Lebedynsky City Art Museum named after B. K Rudniev during martial law was the International exhibition project "Futurism: 140th Anniversary of the Artist Davyd Burluk". However, various local history museums in Sumy region, particularly the destroyed Okhtyrka Museum of Local History, have suspended their public communication efforts due to constant Russian shelling.

Key words: culture, art, Russian aggression, Sumy region museum work, art exhibitions, war theme, folk masters.

Вступ. Культурно-мистецькі заклади на Сумщині, що включають як художні (в самих Сумах і в м. Лебедин районного підпорядкування), так і низку краєзнавчих музеїв в різних пунктах області, містять чималу кількість предметів професійного і народного мистецтва, надзвичайно важливих для національної художньої спадщини України. А в результаті вторгнення російського війська на територію суверенної Української держави 24 лютого 2022 р, музейні колекції краю опинилися в зоні величезного ризику. Утім, мешканці області зуміли дати достойну відсіч ворогові і запобігли окупації. На допомогу невдовзі прийшли художники Сумщини, відкривши свій мистецький фронт та засуджуючи російську агресію. Зі свого боку, російські терористи не втратили надію на завоювання України і продовжують обстрілювати мирне населення, об'єкти енергетики, культури В Охтирці зруйновано краєзнавчий музей, не раз постраждав від обстрілів Сумський обласний художній музей ім. Н.Онацького, а також Сумський обласний краєзнавчий музей.

Опинившись у важких умовах воєнного стану, абсолютна більшість музеїв Сумщини, що мають музейні колекції, сховавши їх, вимушені були призупинити комунікацію з глядачем. Продовжували підтримувати цей зв'язок у Сумському обласному художньому музеї ім. Н. Онацького та в Лебединському міському художньому музеї ім. Б. К. Руднева, в яких демонструвались тимчасові художні виставки. Особлива різноманітність заходів простежуються в роботі Сумського обласного художнього музею. Це і робота по патріотичному вихованню дітей, і на підтримку ЗСУ, і для переселенців, тобто для відвідувачів різного віку. Сумські мистці демонструють свої твори за кордоном, зокрема в польському Любліні, а люблінські майстри, незважаючи на воєнний стан в Україні, показали свою виставку в Сумах.

Матеріали та методи. Джерельною базою даної публікації є інформація з фундаментальних академічних видань українською та англійською мовами, термінологічні словники, опубліковані матеріали науковців з вказаної теми та відомості з інтернет сторінок. Методологічна основа публікації ґрунтується на міждисциплінарному дискурсі, історико-культурному та соціокультурному аналізі сучасних тенденцій в українському музейництві та образотворчому й декоративному мистецтві.

Мета дослідження – аналіз форм музейної роботи культурно-мистецьких закладів Сумщини під час воєнного стану в Україні через російську агресію та інтерпретації цієї теми в творах сумських художників вказаного періоду, включаючи стильові особливості.

Результати. Музейні колекції Сумщина, що є одним з регіонів на землях Слобожанщини, займають досить вагоме місце в загальній скарбниці української національної культури. В краєзнавчих музеях області – в Охтирці, Глухові, Шостці, Ромнах, Конотопі – знаходиться чимало речей високої художньої вартості [5, с. 92]. Все це опинилось перед загрозою захоплення російськими загарбниками, які 24 лютого 2022 р напали на суверенну Українську державу, а Сумський регіон постав серед перших, куди вдерся ворог. Негайно вступивши в бій, мешканці Сумщини відбили наступ, а художники невдовзі відкрили свій мистецький фронт. Дехто, вступивши до лав ЗСУ, добровольцем пішов на війну і віддав життя за свободу України, як, наприклад, талановитий майстер різьбярства на дереві, доцент Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, яким був Ігор Білевич (1971–2022). Таким захопленням своїм фахом бачимо його на афіші Сумського обласного художнього музею (іл. 1–2), названого на честь місцевого мистця-педагога,

Іл. 1. Заслужений майстер народної творчості в Україні Ігор Білевич. Фото. Приватна колекція

Іл. 2. Ігор Білевич за роботою. Афіша. Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького

поета, організатора музейної справи Никанора Онацького – одного із жертв сталінського режиму.

Вже 6 жовтня 2022 р. в цьому музеї сумські художники, серед яких І. Швачунов, П. Кишенюк, О. Чередниченко, родина Ярових, І. Василевський, І. Гапochenко, О. Садовський та ін., відкрили виставку своїх творів під назвою «Мистецтво Сумщини в палітрі часу», де центральне місце зайнята тема війни. На жаль, на сьогодні їхні імена не згадуються ні в фундаментальних академічних виданнях з історії мистецтв [2; 3; 7], ні в монографії О. Голубця, присвяченій українському досвіду в мистецтві ХХ ст. [1]. На вище названій виставці монументальністю звучання привертає увагу картина «Весна 2022» І.Швачунова. Утім, замість пори цвітіння мистець зобразив величезну дорогу з розмітками для руху транспорту, що тягнеться вдалечінь, перегорожену протитанковими «їжаками» та брилами з лампадами, як символами пам'яті про наших загиблих героїв, і палаючий обрій з висвітленими будівлями від обстрілів ворожої артилерії (іл. 3). В експонованих на виставці творах І.Василевського знайшла відображення сакральна тема, така затребувана у дні великих випробувань («Молитва», «Молитва за Україну»). На полотні О.Чередниченка

«Осінь 2022» (іл. 4) показана прощальна пора року перед приходом зими, коли на деревах і кущах в'яне листя, марніють квіти, а на землю все частіше спускаються тумани. Такий стан природи перегукується з відповідними настроями в суспільстві через війну, розв'язану російським агресором. Майстерно використовуючи здобутки імпресіонізму, мистець поєднує їх з декоративністю та наділяє картину теплом надії на перемогу добра над силами зла. Своєрідною художньою манерою відзначаються пейзажі І. Гапochenка, зокрема «Спогади. Пам'ять», «Рожевий вечір», в яких колір набуває символічного значення, стверджуючи авторську віру у стійкість свого народу. Важливе місце тема війни зайняла у живописних і скульптурних творах П. Кишенюка. Реставратор Сумського обласного художнього музею ім. Н. Онацького, майстер із сучасним художнім мисленням, він декілька років провів у Польщі та США, де знайомився з новітніми пошуками у світовому мистецтві. На виставці П. Кишенюк експонував такі свої живописні твори, як «Відкрите небо», «Бесіда шизофреніка із сатаною», «Маріуполь». В них він відтворив власні переживання у зв'язку з війною, розв'язаною російськими терористами. На картині «Відкрите небо» (іл. 5) глядач побачив сповнені жахом обличчя дітей, які або ж

схопилися руками за голову, або ж кричать, коли зіткнулися з тим, що несе «руській мір». А картина «Бесіда шизофреніка із сатаною» підштовхує до розуміння того, якою внутрішньою силою наділений український гумор. У скульптурній композиції, присвяченій загиблим під завалами людям під час обстрілів російської артилерії, П. Кишенюк обрав суто символічні принципи, зобразивши стовбур дуба, від якого відходять гілки, як символ незламності свого народу. Каркас автор зробив з бетону, а гілочки наживлював з різних будівельних матеріалів. Завершувалася композиція витягнутою рукою людини, яка опинилася лід завалами і благає про допомогу [6, с. 139] (іл. 6).

23 серпня вже 2023 р. у цьому ж музеї до Дня незалежності України і Дня міста Суми Народний художник України О. Чередниченко відкрив свою персональну виставку «Творчість – сенс життя». З 2 по 13 серпня 2023 р. новим виставковим майданчиком стала Сумська міська галерея. В ній експонувалася виставка «500 днів війни» уродженця Сум Іллі Ярового. Він в цей період мешкав у Бучі і сам пережив той геноцид, який влаштували проти українських цивільних громадян російські варвари. Його сповнені смутку живописні роботи створюють свою хронологію війни. Серед них і плачуча дитина з котиком на руках, і перелякані через російські обстріли собаки, що чекають на господаря, і понівечене авто з дитячою лялькою біля колеса на Ірпінському мості, залитому людською кров'ю [4, с. 195] (іл. 7). Сильне враження справляє і живописний твір

І. Ярового, експонований на цій виставці під назвою «Водне хрещення», на якому автор показав поясне зображення жінки, яка високо над собою піднімає дитину, аби вберегти її від потоку води, що хлинула після того, як російські окупанти підірвали Каховську ГЕС [4, с. 195] (іл. 8).

Свого роду продовженням тієї експозиції стала виставка сумського художника В. Шутки у цій же галереї, котра демонструвалася з 15 по 27 серпня 2023 р. Його твори підштовхують відвідувача до роздумів над нашими духовними цінностями, вірою, народними традиціями. Поряд з творами цього майстра презентувалася фотовиставка «З Україною в серці» творчої студії «Мальва», де були представлені світлини на національну тематику.

Мистецькі виставки, присвячені українським державним святкам, у дні війни відбулися і в краєзнавчих музеях Сум і області. Так, в Сумському обласному краєзнавчому музеї 28 червня 2023 р. до Дня Конституції в рамках проєкту «Діти України вірять в ЗСУ» була проведена виставка «Діти малюють перемогу». Найцікавіші твори відбирались для розміщення на листівках, а юні глядачі, які приходили на екскурсії, залишали на листівках теплі побажання для українських бійців, після чого співробітники музею відсилали це на фронт. Зрозуміло, в районних центрах Сумщини виникло чимало проблем щодо виставкової діяльності. Тим не менш, шосткінський художник І. Сірий, який до того ж був директором Шосткінського краєзнавчого музею, в арт-центрі м. Шостка

Іл. 3. І. Швачунов. Весна 2022. 2022. Полотно, олія. Приватна колекція

Іл. 4. О. Чередниченко. Осінь 2022. 2022. Полотно, олія. Приватна колекція

вже у квітні 2022 р. продемонстрував свої твори, присвячені українським жінкам, на чию долю випали важкі випробування через війну, розв'язану рф проти України [6, с. 139–140].

Після провалу планів на блицкриг ворог не вгамувався, продовживши з не меншою жорстокістю обстрілювати домівки мирних українських громадян, культурно-мистецькі заклади, знищувати енергетику. Так, 13 квітня 2025 р., на релігійне свято «Чистий четвер», коли віряни поверталися додому після церковної служби, російські нелюди вдарили ракетами по середмістю Сум. В результаті загинуло чимало людей, а вибуховою хвилею повиносило вікна, а місцями пошкодило стіни в будівлях, що є пам'ятками архітектури. Серед них і Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького (іл.

9). І це не вперше: після російського прильоту в 2023 р. було пошкоджено дах цієї будівлі. Ще раніше, з 7 на 8 березня 2022 р., російські окупанти обстріляли центральну частину м. Охтирка на Сумщині, через що в краєзнавчому музеї (пам'ятка архітектури XIX ст.) повилітали вікна, зруйновано дах, потріскались стіни (іл. 10) Не обійшлося і без мародерства: з експозиції вкрали і чимало цінних речей. Перед громадськістю Сумщини постало завдання зробити все можливе, аби не дати ворогові можливості знищити мистецький фронт краю. Передусім було відремонтовано підвальне приміщення Сумського обласного художнього музею ім. Н. Онацького, яке стало надійним укриттям,

Іл. 5. П. Кишенюк. Відкрите небо. 2022. Полотно, олія. Приватна колекція

Іл. 6. П. Кишенюк. Скульптурна композиція. 2022. Авторська техніка. Приватна колекція

**Іл. 7. І. Яровий. На Ірпінському мості. 2022.
Авторська техніка. Приватна колекція**

**Іл. 8. І. Яровий. Водне хрещення. 2022.
Авторська техніка. Приватна колекція**

куди під час повітряних тривог спускаються співробітники і відвідувачі музею. В умовах воєнного стану цей культурно-мистецький заклад продовжував працювати, влаштовуючи як тимчасові виставки, так і демонструючи постійно діючу експозицію, на якій представлено своєрідне декоративно-прикладне мистецтво Сумщини, зокрема кролевецькі рушники, межигірська кераміка тощо (іл. 10–11). Великий інтерес у глядача викликала виставка творів всесвітньо відомої української майстрині народного мистецтва – Марії Приймаченко, з колекції музею (іл. 11–13). В умовах воєнного стану Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького продовжує працювати, експонуючи все нові виставки, проводячи різноманітні заходи з приводу державних свят України, естетичного і патріотичного виховання дітей тощо (іл. 14).

Новим явищем в експозиційній діяльності краю під час російсько-української війни стала міжнародна виставка, присвячена 140-річчю вихідця із Сумщини, відомого у світі українського мистця-футуриста Давида Бурлюка, проведена у листопаді 2022 р. у Лебединському міському художньому музеї ім. Б. К. Руднева. Виставка була експонована у форматі mail-art, що використовується у світі ще з 1960-х рр. На цій виставці mail-art Futurum 140th Anniversary of Artist David Burluk було біля 100 творів мистця-авангардиста із Сумщини з 64 міст та 20 країн світу, серед яких США, Франція, Німеччина, Японія та ін. І зараз мистецька спільнота Сумщини знаходить все нові форми для демонстрації своїх творів, як, наприклад, участь у виставці сумських фотографів під назвою «Код нації», проведений нещодавно у Генеральному консульстві

Іл. 9. Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького після обстрілів російської артилерії 13 квітня 2025 р. Архів авторки

Іл. 10. Охтирський краєзнавчий музей після прильоту російської артилерії з 7 на 8 березня 2022 р. Архів авторки

України в Любліні [9] (іл. 15). У відповідь в галереї «Наша» на Псельській» римо-католицької громади Благовіщення Пресвятої Діви Марії свою виставку «Магічний Люблін» у Сумах відкрив польський фотохудожника Макс Скшешковскі, що була приурочена до 100 – річчя незалежності Республіки Польща [10]. Цікава виставка у листопаді 2025 р. відбулася в Library Gallery Сумського Національного аграрного університету, де були представлені живописні пейзажі, графіка та скульптура. Участь в ній взяли 13 художників, які залишалися в місті під час воєнного стану в Україні [11]. У жовтні – листопаді 2025 р. у Сумській міській галереї відбулися відразу дві виставки. На одній з них

«Село і люди» експонувалися документальні фотографії відомих фотомайстрів Юрія та Ігоря Ройченків. Інша виставка «Народжені війною» присвячена тим, хто сьогодні виборює перемогу для України в боротьбі з російським агресором [12].

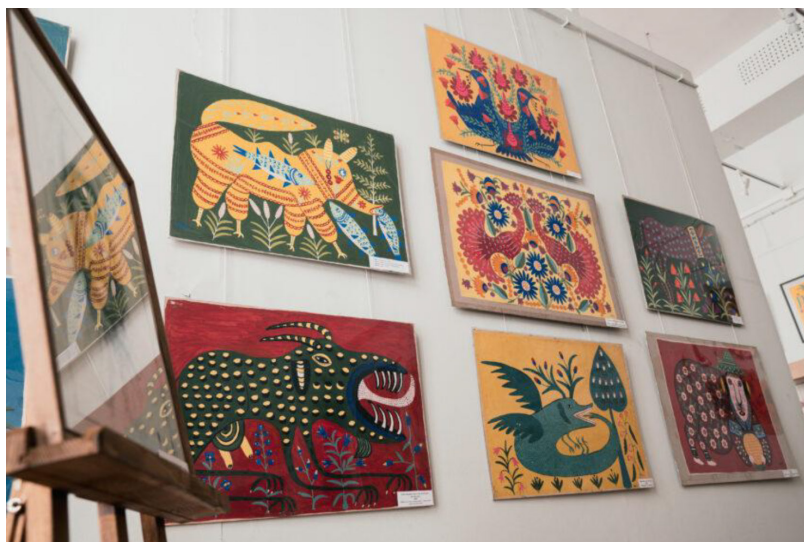
Висновки. Сформовано надійну базу літературних і візуальних джерел для розкриття теми діяльності мистецького фронту на Сумщині в період воєнного стану в Україні у зв'язку з війною, розв'язаною рф 24 лютого 2022 р. Розкрито і введено до наукового обігу імена мистців Сумщини, котрі у своїй творчості виступили на захист українського народу в його боротьбі за свободу і незалежність, засуджуючи російську

Іл. 11. Твори традиційного народного мистецтва Сумщини в постійній експозиції Сумського обласного художнього музею ім. Н. Онацького. Архів авторки

Іл. 12. Завідувачка відділу декоративно-ужиткового мистецтва Сумського обласного художнього музею ім. Н. Онацького Ірина Яніна проводить екскурсію. Архів авторки

Іл. 13. На виставці творів народної майстрині України Марії Приймаченко в Сумському обласному художньому музеї ім. Н. Онацького. Архів авторки

Іл. 14. Директорка Сумського обласного художнього музею ім. Н. Онацького Влада Ярмак поспішає на зустріч з глядачем. Архів авторки

Іл. 15. На виставці сумських фотографів в Генеральному консульстві України в Любліні (Республіка Польща). Листопад 2025 р. Архів авторки

агресію. Показано їхню участь у різноманітних виставках, що експонувались в цей період на Сумщині і за кордоном. Виявлено стильові особливості творів художників із Сумського регіону, присвячених темі війни, що відзначились поєднанням засобів традиційного мистецтва з сучасними тенденціями. А тему війни в мистецтві

вони збагатили новими ідеями, образами та стильовими пошуками. Розкрито різні форми спілкування із глядачем в культурно-мистецьких закладах Сумщини під час воєнного стану в Україні. Перспективою подальших досліджень є вивчення теми мистецького фронту в сучасному українському мистецтві.

Література:

1. Голубець О. Мистецтво XX століття: український шлях. Львів : Колір ПРО, 2012. 200 с.
2. Історія мистецтва від найдавніших часів до сьогодення: Заг. ред. Стівена Фартінга. Харків : Vivat, 2023. 576 с.
3. Історія українського мистецтва: У 5-и т. НАН України. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського / голов. ред. Г. Скрипник; наук. ред. Т. Кара-Васильєва. Київ, 2007. Т. 5 (мистецтво XX століття). 1048 с.
4. Соколюк О. Музейні колекції Сумщини: проблема збереження національної спадщини. *X Платонівські читання: Тези доповідей десятої міжнародної наукової конференції пам'яті академіка Платона Білецького*. Київ : НАОМА, 2022. С. 92–93.
5. Соколюк О. В. Художні виставки на Сумщині під час війни. *Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Україна та Європа. Культура в глобальних викликах сьогодення» (20–23 вересня 2023 р.)*. Київ : НАМУ, 2023. С. 139–140.

6. Соколюк О. В. Мистецький фронт Сумщини в умовах воєнного стану. *Тези VI Міжнародної наукової конференції «Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології»* (13–14 листопада 2024 р.). Київ : НАМУ, 2024. С. 192–196
7. Janson H. W. *History of Art*. London & etc : Laurence King Publishing Ltd, London, 1961. 960 p.
8. Mayer Ralph. *The Harper Collins Dictionary of Art Terms and Techniques*. New York : Harper Perennial, 1991. 474 p.
9. Виставка «Код нації» сумських фотографів відкрилася в Любліні URL: <https://sumy.today/news/culture/50892-vystavka-kod-natsii-sumskykh-fotohrafiv-vidkrylasia-v-heneralnomu-konsulstvi-ukrainy-v-liublini.html>
10. Виставка «Магічний Люблін» відкрилася у Сумах. URL: <http://www.vsisumy.com/news/kultura/vistavka-magichniy-lyublin-vidkr?page=20%2C19>
11. У СНАУ відкрили виставку мистців «Треба жити». URL: <https://cukr.city/news/2025/u-snau-vidkryly-vystavku-sumskykh-myttisv/>
12. У Сумській міській галереї відкриваються дві виставки. URL: http://mistosumy.com/news/gorod_i_region/94682-u-sumskii-miskii-galereyi-vidkryiutsia-dvi-vistavki-pro-zittia-sela-ta-podolannia

References:

1. HOLUBETS, O. (2012). *Mystetstvo XX stolittia: ukrainskii shliakh* [Art of the 20th century: The Ukrainian Path]. Lviv. Kolir PRO. 200 pp. [in Ukrainian].
2. FARTING, Stiven (2021). *History of Art from Ancient Times to the Present Day*. Kharkiv. Vivat. 576 pp. [in Ukrainian].
3. SKRYPNYK, H., ed.-in-chief. KARA-VASYLIEVA, Tetiana, scientific ed. *History of Ukrainian Art: In Five Volumes*. National Academy of Sciences of Ukraine, M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology. Kyiv, 2007, vol. 5: *Art of the 20th Century*, 1048 pp. [in Ukrainian].
4. SOKOLIYK, O. (2024). *Mystetskyi front Sumshchyny v umovakh voiennoho stanu* [The Artistic Front in Sumy Region under Martial Law]. *Tezy VI Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii "Problemy metodolohii suchasnoho mystetstvoznavstva ta kulturolohii"*. 13–14. XI. 2024. Kyiv. NAMU, 2024. P. 192–196. [in Ukrainian].
5. Sokoliyk, O. (2022) *Muzeini kolektsii Sumshchyny: problemy zberezhenntia natsionalnoi spadshchyny* [Museum Collections of Sumy Region: Problems of Preserving National Heritage]. *X Platonivski chytannia: Tezy dopovidei desiatoi mizhnarodnoi naukovoï konferentsii pam'iaty akademika Platona Biletskoho*. Kyiv. NAOMA, P. 92–93. [in Ukrainian].
6. Sokoliyk, O. (2023). *Khudozhni vystavky na Sumshchyni pid chas viiny* [Art Exhibitions in Sumy Region during the War]. *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii "Ukraina ta Yevropa. Kultura v hlobalnykh vyklykakh siohodennia"*. 20–23. IX. 2023. Kyiv. NAMU. Pp. 139–140. [in Ukrainian].
7. JANSON H. W. *History of Art*. London & etc : Laurence King Publishing Ltd, London, [1961]. 960 p.
8. MAYER Ralph. *The Harper Collins Dictionary of Art Terms and Techniques*. New York : Harper Perennial, 1991. 474 p.
9. Vystavka 'Kod natsii' sumskykh fotohrafiv vidkrylasia v Lublini. URL: <https://sumy.today/news/culture/50892-vystavka-kod-natsii-sumskykh-fotohrafiv-vidkrylasia-v-heneralnomu-konsulstvi-ukrainy-v-liublini.html>
10. Vystavka "Mahichnyi Lublin" vidkrylasia u Sumakh URL: <http://www.vsisumy.com/news/kultura/vistavka-magichniy-lyublin-vidkr?page=20%2C19>
11. U SNAU vidkryly vystavku myttisv "Treba zhyty. URL: <https://cukr.city/news/2025/u-snau-vidkryly-vystavku-sumskykh-myttisv/>
12. U Sumskii miskii halerei vidkryvaiutsia dvi vystavky. URL: http://mistosumy.com/news/gorod_i_region/94682-u-sumskii-miskii-galereyi-vidkryiutsia-dvi-vistavki-pro-zittia-sela-ta-podolannia

Стаття надійшла: 20.11.2025

Прийнято: 02.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025